

Crisi i fractura social a Europa

Causes i efectes a Espanya

Resum

Des del 2007 les societats industrials avançades s'enfronten a una crisi intensa i prolongada que podríem qualificar de sistèmica, ja que ha anat afectant successivament el sistema financer, l'activitat productiva, el mercat de treball, la hisenda pública i, finalment, les economies familiars.

La societat que sortirà d'aquesta crisi no serà la mateixa que la que va començar a transitar pel nou segle. Assistim possiblement a un intens procés de transformació social que donarà pas a un nou model de societat més fracturat, del qual ja podem albirar alguns trets: l'augment de les desigualtats, de la pobresa i dels processos d'exclusió social.

Els efectes socials d'aquesta crisi no són iguals a tots els països, ni tan sols als europeus, però a Espanya resulten especialment patents. La manera en què la crisi econòmica es tradueix en pèrdua d'ocupació i com s'ha transformat en crisi social ens donen la clau per descobrir com és que la cohesió social a Espanya n'ha resultat més afectada.

L'impacte desorbitat de la crisi en el mercat de treball

El mercat de treball a Espanya, amb la dualitat entre feines fixes i feines temporals, ha mostrat un extraordinari nivell de flexibilitat interna mitjançant els acomiadaments, de manera que ha reaccionat amb una sobreactuació davant el descens de l'activitat econòmica. Entre el 2007 i el 2011 s'ha perdut l'11% de l'ocupació, i el nombre d'aturats s'ha multiplicat per 2,7. L'ajust s'ha concentrat en el sector secundari dels llocs de treball temporals, de baixa qualificació, i ha afectat sobretot els joves i els estrangers.

En canvi, països com ara França, el Regne Unit o Dinamarca han preservat molt millor l'ocupació, amb una evolució semblant del PIB en aquest període. La protecció de l'ocupació, combinada amb fortes dosis de flexibilitat interna (reducció de jornades i reestructuració d'activitats), sembla que ha funcionat a l'hora d'evitar l'augment de la desocupació en aquests països.

L'augment de les desigualtats i de la pobresa

L'element més preocupant és l'enfonsament de les rendes més baixes. Espanya ha experimentat l'augment més important de la pobresa severa entre els països analitzats (1 punt percentual) i ha arribat al 5,2%, el doble que la resta.

L'atur no explica per ell mateix l'augment de les necessitats socials: la taxa de risc de pobresa de les persones ocupades a Espanya ha augmentat 2 punts percentuals. Aquest increment s'explica en part per l'erosió de les condicions laborals que ha acompanyat l'explosió de les taxes d'atur, però també per l'esfondrament de l'estratègia de combinació de diversos ingressos baixos en algunes llars, en perdre's el salari d'algun dels seus membres.

Mecanismes compensadors i intensificadors de la vulnerabilitat

La crisi d'ocupació i l'enfonsament dels ingressos en els sectors més desfavorits encara no s'ha traduït en un augment de les privacions més severes (manca dels béns més bàsics). Això en part és degut al manteniment dels béns que es van adquirir abans de la crisi i a l'efecte de les prestacions socials, però sobretot a l'extraordinari esforç econòmic dut a terme per les famílies per accedir a aquests béns, cosa que provoca un endeutament extrem i la impossibilitat d'afrontar els pagaments, principalment a Espanya. L'endarreriment sistemàtic en els pagaments per part de les famílies s'ha multiplicat per tres al nostre país i ha arribat a l'1% de les llars, mentre que el 8,8% reconeixen impagaments ocasionals.

La meitat de les llars espanyoles perceben les despeses de l'habitatge com una càrrega excessiva; el percentatge és sis vegades més alt que a Dinamarca.

Les dades sobre l'accessibilitat als serveis sanitaris, en canvi, mostren la cara més amable de l'Estat del benestar espanyol, en el qual pràcticament ningú deixa d'anar al metge per motius econòmics: el 2,7%, xifra només superada pel Regne Unit amb el 0,5%. Un èxit social que ara es pot posar en qüestió.

La crisi i els límits del model familista

En general, la cobertura familiar continua sent un element diferencial de la societat espanyola a l'hora d'afrontar les dificultats. Tan sols el 6,4% de les llars afectades per l'atur a Espanya corresponen a una persona aturada que viu sola. En contrast, la proporció a Dinamarca és de 4 de cada 10, mentre que França i el Regne Unit se situen en una posició intermèdia.

L'atur total familiar –tots els actius de la llar desocupats–, però, a Espanya afecta el 7,6% de les llars, pràcticament el doble que als altres països analitzats, i ens mostra els límits de la cobertura familiar quan els problemes d'ocupació s'estenen a tots els membres actius.

En aquests casos, la recerca d'altres recursos substitutius de les rendes del treball pot resultar vital. Així, una de cada cinc llars en atur total familiar conviu amb alguna persona més gran de 65 anys. La pensió de l'avi, doncs, pot esdevenir un recurs

essencial per a la supervivència de tots. El nombre d'aquestes llars s'ha triplicat en quatre anys i afecta unes 300.000 famílies al nostre país.

L'endarreriment en l'emancipació dels fills és una altra resposta adaptativa típica de la família espanyola. Les diferències amb els països analitzats són molt remarcables: el 36,5% dels joves entre 25 i 34 anys viuen amb els pares, enfront de l'1,3% a Dinamarca, el 12,2% a França i el 16,6% al Regne Unit. La crisi, però, no ha incrementat aquesta proporció, com es podria preveure, sinó que, al contrari, ha reduït 3,5 punts percentuals el nombre de joves que viuen amb els pares. Aquesta reducció ens mostra les dificultats per estirar la cobertura de les famílies als fills, més enllà del que ja feien en el període anterior de prosperitat. Fruit de tots aquests límits, a Espanya un de cada quatre joves entre 20 i 30 anys no estudia ni treballa, la proporció més elevada dels països analitzats i 9 punts més alta que abans de la crisi.

Funció i límits dels dispositius de protecció social

En general, als països amb models d'estats de benestar amplis, com ara França, els dispositius de protecció social han funcionat com a estabilitzadors automàtics: la proporció de llars que reben alguna prestació ha augmentat 3 punts, de manera que s'ha reduït notablement l'impacte social de la crisi i la reducció de l'ocupació. Una cosa semblant ha passat al Regne Unit, els nivells de protecció social del qual eren més baixos fins al 2010. Davant d'aquests països, Dinamarca presenta una tendència oposada: la reforma conservadora de la protecció social ja deixa veure els seus efectes, amb una pèrdua d'universalisme i igualtat i un augment significatiu de la pobresa, especialment en la població d'origen estranger. Les transferències socials han perdut eficàcia a l'hora de reduir les taxes de pobresa, i la davallada és de 2,4 punts percentuals.

A Espanya, en canvi, ha augmentat 2 punts percentuals la proporció de llars que reben alguna prestació social. Així i tot, aquest increment s'ha mostrat clarament insuficient per afrontar les noves necessitats, de manera que, entre els països analitzats, s'ha mantingut com el sistema de protecció social menys eficaç a l'hora de reduir la pobresa (el 51,7% deixen de ser pobres gràcies a les transferències socials).

La reforma de la protecció social es troba avui fora de qualsevol agenda política, però les dimensions que va adquirint l'impacte de la crisi en la cohesió social hauria de ser un motiu suficient per abordar-ne una revisió en profunditat.